שיעור יא

לולב גזול וסוכה גזולה

(סוכה כט ע"ב – לא ע"א)

פתיחה
א. בבלי: לולב הגזול פסול – "לכם" משלכם, ומצווה הבאה בעבירה
ב. ירושלמי: לולב הגזול פסול – "לכם" משלכם, ונעשה סנגורו קטגורו; מצה גזולה – אינה מצוה אם לא כמצוותן
ג. סוכה גזולה, וגזל עצים ועשה מהם סוכה

פתיחה

לולב גזול – פסול. הסיבה לפסול על פי המובא בגמרא היא דרשת הפסוק: "ולקחתם לכם [ביום הראשון]" (ויקרא כג, מ) – "משלכם". לימוד זה מנמק מדוע לולב גזול פסול ביום הראשון. בנוגע לשאר הימים, מוסבר בגמרא שהסיבה היא משום שזו מצווה הבאה בעבירה. פסולה של מצווה הבאה מעבירה, נלמד מדרשות פסוקים בנביאים העוסקים בהקרבת קרבן פסול ובסיוע של משל ונמשל ממנו נלמד שה' שונא קרבן הבא מן הגזל. בירושלמי ובמדרש רבה נאמר משל אחר, שעל פיו אדם המקיים מצווה בחפץ גזול, סנגורו נהיה קטגורו. במקום אחר בירושלמי דרשו מהפסוק: "אלה המצות" (ויקרא כז, לד) – "אם עשיתן כמצוותן הן מצות, ואם לאו אינן מצוות". דרשת הפסוק שם היא בנוגע למצה גזולה שאסור לאכול אותה בליל הסדר.

נבחין בין האמור בבבלי ובמקורות שבירושלמי בהצגת פסול לולב גזול, ובעקבות כך נעיין בסיבת הפסול של לולב גזול, ע"פ הסבר שמופיע אצל מספר ראשונים בשם התוספות.

א. בבלי: לולב הגזול פסול – "לכם" משלכם, ומצווה הבאה בעבירה

במשנה (כט ע"ב) נאמר: "לולב הגזול – פסול". הגמרא (שם) ביררה מה הסיבה שלולב גזול פסול, והאם הפסול הוא רק ביום הראשון בו חובה מהתורה ליטול, או גם בשאר הימים בהם החובה ליטול היא מדרבנן?

> גזול, בשלמא יום טוב ראשון דכתיב "לכם" (ויקרא כג, מ) – משלכם.

לולב גזול פסול ביום הראשון, והדין נלמד מדרשת פסוק. לימוד זה נזכר בגמרא (כז ע"ב) בשמו של ר' אליעזר:

> תניא, רבי אליעזר אומר: ...אין אדם יוצא ידי חובתו ביום טוב הראשון של חג בלולבו של חברו, דכתיב "ולקחתם לכם ביום הראשון פרי עץ הדר כפת תמרים" – משלכם.

אמנם ר' אליעזר לא התייחס באופן ישיר ללולב גזול, אלא לימד את העיקרון שהלולב צריך להיות שייך לנוטל. רש"י (שם ד"ה לכם משלכם) כתב: "להוציא את הגזול ואת השאול".[1] רש"י במשנתנו (ד"ה גזול) ציין גם כן את הלימוד מהפסוק.

הגמרא בסוגייתנו דנה מה בנוגע לימים האחרים:

> אלא ביום טוב שני אמאי לא?
>
> [א] אמר רבי יוחנן משום רבי שמעון בן יוחי: משום דהוה ליה מצוה הבאה בעבירה. שנאמר "והבאתם גזול ואת הפסח ואת החולה" (מלאכי א, יג). גזול דומיא דפסח, מה פסח לית ליה תקנתא אף גזול לית ליה תקנתא, לא שנא לפני יאוש ולא שנא לאחר יאוש.[2]
>
> בשלמא לפני יאוש – "אדם כי יקריב מכם" (ויקרא א, ב) אמר רחמנא, ולאו דידיה הוא. אלא לאחר יאוש הא קנייה ביאוש! אלא לאו משום דהוה ליה מצוה הבאה בעבירה.[3]
>
> [ב] ואמר רבי יוחנן משום רבי שמעון בן יוחי: מאי דכתיב "כי אני ה' אהב משפט, שונא גזל בעולה" (ישעיהו סא, ח). משל למלך בשר ודם שהיה עובר על בית המכס, אמר לעבדיו: תנו מכס למוכסים. אמרו לו: והלא כל המכס כולו שלך הוא! אמר להם: ממני ילמדו כל עוברי דרכים, ולא יבריחו עצמן

---

1 הדרשה מהמילה "לכם" נזכרה במדרש הלכה (ספרא, אמור פרשה יב פרק טז אות ב), ונזכרת גם במקומות נוספים בגמרא (מא ע"ב; מג ע"א). בגמ' (סוכה לה ע"א; פסחים לח ע"א) נאמר: "אתרוג נמי כתיב 'לכם' – משלכם". שם נזכר הדבר בהקשר לאתרוג של מעשר שני, והדבר תלוי במחלוקת רבי מאיר ורבי יהודה, האם מעשר שני הוא ממון גבוה, או ממון הדיוט.

2 במדרש בראשית רבה (פרשת וירא פרשה נד סי' ג) מופיע לימוד אחר בשמו של ר' שמעון בר יוחאי: "ואי זהו גזלן? בר קפרא אמר: זה שהוא גוזל בפרהסיא. ...ר' שמעון בן יוחאי מייתי לה מהכא: 'והבאתם גזול את הפסח ואת החולה', מה פסח וחולה מומין בגלוי, אף גזלן בגלוי".

3 בפסוק (ויקרא א, ב) נאמר: "אדם כי יקריב מכם קרבן לה'". במדרש (ויקרא רבה פרשה ב, ז) נאמר: "אמר ר' ברכיה: אמר לו הקדוש ברוך הוא לאדם זה: 'אדם' – יהא קרבנך דומה לקרבנו של אדם הראשון שהיה הכל ברשותו ולא הקריב מן הגזילות ומן החמסים. אף אתה לא תקריב מן הגזילות ולא מן החמסים ואם עשית כן 'ותיטב לה' משור פר' (תהילים סט, לב)".

מן המכס. אף הקדוש ברוך הוא אמר: "אני ה'... שונא גזל בעולה", ממני ילמדו בני ויבריחו עצמן מן הגזל.[4]

אתמר נמי, אמר רבי אמי: יבש פסול מפני שאין הדר, גזול פסול משום דהוה ליה מצוה הבאה בעבירה.

[ג] ופליגא דרבי יצחק. דאמר רבי יצחק בר נחמני אמר שמואל: לא שנו אלא ביום טוב ראשון, אבל ביום טוב שני, מתוך שיוצא בשאול - יוצא נמי בגזול.

ע"פ תשובת הגמרא, גם בימים האחרים לולב גזול פסול, מפני שזו מצווה הבאה בעבירה וכפי שהסביר ר' יוחנן בשמו של ר' שמעון בר יוחאי. נראה שר' יוחנן לא פירש את המשנה בשם רשב"י, שאם היה מפרשה האמורא שמואל לא היה חולק עליו, ולא הייתה הגמרא צריכה להביא ראיה לדברי רשב"י מדברי רבי אמי האמורא שגם הוא הסביר שלולב גזול פסול בשאר הימים מפני שזו מצווה הבאה בעבירה, אלא שהסתמא דגמרא הביא את דברי ר' יוחנן בשם רשב"י שאמר את דבריו בהקשר לפסול קרבן גזול, ודימתה זאת ללולב גזול. כיוון שכך הביאה הגמרא ראיה מדברי ר' אמי שאכן נכון להסביר את המשנה ע"פ דברי רשב"י, ושמואל חלק על הדיוק של הגמרא "קא פסיק ותני", אך אין זה מפני שהוא חלק על הכלל שמצווה בעבירה איננה מצווה.[5]

---

4 הרב אפרים מלונטשיץ (כלי יקר, ויקרא א, ב) כתב: "ולשון 'מן הגזל' צריך פירוש. כי הוה ליה לומר לא הקריב דבר גזול. ונראה... לפי שאין דרך העולם שילך ויגזול בהמה ויקריב אותה לגבוה, כי אטו בשופטני עסקינן ומי פתי יסור לעשות עבירה כדי שיעשה בה מצוה כשאין לו הנאה מן העבירה, אמנם זהו בנמצא שיגזול האדם ממון הרבה או יעשה עוול בהרבה ממון, וילך ויתן קצת מן אותו ממון הגזול לצדקה או לקרבן במזימות זו אשר חשב, שבזה יהיה לו כופר על המותר שבידו וזהו לשון 'מן הגזל' ולא כולו".

הרב לוי יצחק מברדיטשב (קדושת לוי, דברים יא, כו) הסביר: "חכמינו ז"ל (ל ע"א) שדרשו מצוה הבאה בעבירה, מקרא ד'שונא גזל בעולה' (ישעיה סא, ח), כי ענין מצוה הבאה בעבירה הוא כנ"ל, שאחר המצוה הוא מתגדל ומתנשא בעיניו על ידי עשיית המצווה, וזאת ההתנשאות נחשב כעבירה. וכוונת הכתוב הוא גם כן על דרך זה, שונא גזל 'בעולה', דהיינו שעל ידי המצות הוא עולה ומתגדל בעיניו להיות נחשב ליש ודבר, לכן כמו גזל יחשב, כי באמת לא מכוחינו ועוצם ידינו אנחנו מקיימין המצות, רק הכל מאת ה' הוא, אשר בחר בנו וכו' ונתן לנו את תורתו, וזכינו לקיים מצותיו וחקותיו, ומאיר עינינו בתורתו שנוכל להשיג עבודתו איך לעבוד אותו".

5 ע"פ הסברו של הרב נחום רבינוביץ' (יד פשוטה, הל' לולב ח, א, עמ' תתכ-תתכא) למהלך הגמרא. אמנם יש להעיר שהרמב"ן (מלחמות ה', טו ע"א בדפי הרי"ף) כתב על דברי שמואל: "דאיהו לית ליה מצוה הבאה בעבירה". כך כתבו גם תוספות בבא קמא סז ע"א ד"ה אמר עולא; רא"ה סוכה כט ע"ב; תוס' רא"ש, גיטין נה ע"א ד"ה מאי טעמא, ועוד. בסוגייתנו, סוכה ל ע"א כתבו תוספות ד"ה מתוך, שמאחר ששאר הימים הם מדרבנן, שמואל "לא חייש אמצווה הבאה בעבירה", וכן כתב ר' עקיבא איגר, גיליון הש"ס שם. הרב יחזקאל לנדא, שו"ת נודע ביהודה

ר׳ יוחנן בשם רשב״י דרש שני פסוקים בנביאים, וכן נאמר בגמרא משל:

[א] הפסוק הראשון – תוכחת הנביא מלאכי (א, יג): והבאתם גזול ואת הפסח ואת החולה והבאתם את המנחה הארצה אותה מידכם אמר ה׳?!״. דרשת הגמרא משווה בין גזול לפיסח – כשם שאין מקריבים קרבן פיסח כך אין מקריבים קרבן גזול, ובאופן דומה יש להתייחס ללולב גזול.

[ב] הפסוק השני – מדברי הנביא ישעיהו (סא, ח): ״כי אני ה׳ אהב משפט שֹנא גזל בעולה״. רש״י הסביר: ״שונא גזל בעולה – בעולות שאתם מביאין לי אני שונא את הגזל שאתם גוזלים אותם, ואף על פי שהכל שלי, ואף מתחלה שלי היתה״. כך גם בנוגע ללולב גזול. ר׳ יוחנן ביאר את הפסוק באמצעות משל: מלך עבר בבית המכס ושילם בעצמו מכס, אף שהכסף חוזר בסופו של דבר לקופתו. הקב״ה מלמד את הכול שהוא שונא את שבני אדם גוזלים מחבריהם ומביאים את הגזלה כקרבן עולה. הגזלה הזו שנואה לפני הקב״ה.

מדוע דרש ר׳ יוחנן בשם רשב״י שתי דרשות מפסוקים? נראה שכוונתו להצביע על שני הדגשים בקיום מצווה שנעשה בה עבירה. יושם לב שרק לפני הדרשה הראשונה נאמר: ...״משום דהוה ליה מצוה הבאה בעבירה״. נראה שהנימוק הוא כותרת לשתי הדרשות, והן בנויות שלב אחר שלב.

השלב הראשון: הפסוק שהובא מספר מלאכי התייחס למביאי הקרבן. הנביא מלאכי הוכיח את הכהנים שהם מבזים ומזלזלים את שמו של הקב״ה, והדבר בא לידי ביטוי בכך שהם מביאים קרבנות בעלי מומים – עיוור, פיסח וחולה, וכפי שנזכר בפסוק אחר (שם ח): ״וכי תגשון עור לזבח – אין רע, וכי תגישו פסח וחלה – אין רע, הקריבהו נא לפחתך הירצך או הישא פניך אמר ה׳ צבאות״. העם היו מביאים את הקרבנות הפגומים הללו ואומרים: ״אין רע״. מה רע בכך?. אחר כך שוב חזר מלאכי ופנה אליהם (שם יג): ״**ואמרתם** הנה מתלאה [=בהמה לאה וחלושה] **והפחתם** אותו [נפחתם אותו כדי שיראה שמן – מלבי״ם] אמר ה׳ צבאות. **והבאתם** גזול, ואת הפסח, ואת החולה. **והבאתם** את המנחה הארצה אותה מידכם אמר ה׳??״. מי שמביא קרבנות כאלו, מביע יחס של זלזול ופגיעה כלפי הקב״ה. משמעות הביטוי ״מצווה הבאה בעבירה״ כאן היא שעושה המצווה עבר עבירה. ההתייחסות היא לגברא – למי שגזל חפץ של מצווה.

מהדורא תניינא – או״ח, סי׳ קלד [צל״ח כט ע״ב] הסביר ש״ר׳ יוחנן סבר דאינו יוצא במצוה הבאה בעבירה הוא מן התורה ולכך ביום טוב שני אף שעיקרו דרבנן, גם כן אינו יוצא בגזול משום מצווה הבאה בעבירה, דכל מה דתיקון רבנן כעין דאורייתא תיקון. אבל שמואל סבר דגוף הדין מצווה הבאה בעבירה הוא רק מדרבנן״.

השלב השני: הפסוק מישעיהו מדבר על החפץ של המצווה: "אני ה'... **שונא גזל בעולה**". הביטוי "מצווה הבאה בעבירה" כאן מתייחס לחפצא – לחפץ של המצווה. הקב"ה שונא שמביאים לפניו קרבן שנגזל. לפי הסבר זה הביטוי "מצווה הבאה בעבירה" מתאים יותר, כי הנושא הוא החפץ בו מקיימים את המצווה עצמה, ולא מי שמקיים המצווה.[6]

במדרש תנחומא (פרשת צו סי' א) מופיע איסור הגזל בהקשר לקרבן עולה באופן רחב יותר, אם כי המדרש לא מביא זאת בשמו של רשב"י:

> "וידבר ה' צו את אהרן ואת בניו" (ויקרא ו, ב). אמר הקדוש ברוך הוא: קיימו מה שכתוב למעלה מן הענין. ואח"כ "זאת תורת העולה" (שם). למה? "כי אני ה' אוהב משפט שונא גזל בעולה" – אפילו בעולה. מה כתיב למעלה מן הענין? "והיה כי יחטא ואשם והשיב את הגזלה אשר גזל" (ויקרא ה, כב), ואחר כך "זאת תורת העולה". למה? "כי אני ה' אוהב משפט שונא גזל בעולה".
>
> אם בקשת להקריב קרבן לא תגזול לאדם כלום. למה? "כי אני ה' אוהב משפט שונא גזל בעולה". ואימתי אתה מעלה עולה ואני מקבלה? כשתנקה כפיך מן גזל.
>
> ...אמר הקדוש ברוך הוא: כשתהא מקריב לפני תהיה כאדם הראשון שלא היה גוזל מאחרים שהוא היה יחידי בעולם, כך אתה לא תהיה גוזל לבריה. למה? "כי אני ה' אוהב משפט שונא גזל בעולה".

סוגייתנו מדגישה בדברי ר' יוחנן בשם רשב"י, וכפי שנלמד גם מהאמור במדרש תנחומא, שהקב"ה אינו רוצה שבני אדם יקיימו מצוות בחפצים שהם גוזלים מחבריהם. הקב"ה שונא את המצוות הבאות מהגזלות הללו, אף שהכול שלו. ההשוואה היא דווקא לקרבן עולה, שהוא כליל לה' (מהרש"א).

הפסוקים מהנביא מלאכי ומהנביא ישעיהו עוסקים בקרבן, אך הם נכונים גם לארבעת המינים על בסיס דברי רבי אלעזר (מה ע"א): "כל הנוטל לולב באגודו, והדס בעבותו, מעלה עליו הכתוב כאילו בנה מזבח והקריב עליו קרבן, שנאמר: 'אסרו

---

6 השפת אמת (כט ע"ב) דייק מלשון המשנה בה כתוב "לולב הגזול", ולא כתוב "הגוזל לולב", שלולב זה פסול לכל אדם ולא רק לגזלן עצמו. יש להעיר שאכן כן, הלולב פסול לכל אדם, חוץ מהבעלים. אם הלולב ישוב לבעלים, בוודאי יוכלו ליטלו. הרב יוסף דב סולובייצ'יק (בית הלוי, שמות כה, א) כתב: "הנה באה פרשה זו [פרשת תרומה] אחרי פרשת משפטים. דבתחילה קודם שיעשה האדם צדקה בממונו, צריך לראות שלא יהיה בממונו חשש גזל, דאם לא כן אין הצדקה מועלת לו כלל, וכמו דלולב הגזול פסול משום מצוה הבאה בעבירה".

חג בעבתים עד 'קרנות המזבח' (תהילים קיח, כז)". נטילת ארבעת המינים, כמוה כהקרבת קרבן.[7]

יוצא אם כן ש"מצווה הבאה בעבירה" פסולה בשל שני חסרונות: [א] בשל פעולת העבירה שנעשתה ע"י האדם - הדרשה מהפסוק במלאכי, ע"פ ר' יוחנן בשם רשב"י. [ב] בשל התוצאה של העבירה - נעשית מצווה באמצעות חפץ שנעשה בו עבירה, ומצווה כזו שנואה בפני הקב"ה - הדרשה מהפסוק בישעיהו, והמשל על המלך שעבר במכס.

נראה שהדרשות של ר' יוחנן בשמו של רשב"י לא נועדו לנמק רק מדוע לולב גזול פסול בשאר ימי החג כשהחובה ליטול היא מדרבנן, אלא גם מדוע לולב גזול פסול גם ביום הראשון. הלימוד מהפסוק "'ולקחתם לכם' - משלכם", מלמד שהלולב צריך להיות של הנוטל, ומכאן שגם לולב שאול יהיה פסול מאותה סיבה. דרשות הפסוקים מהנביאים, באו להוסיף וללמד על חיסרון משמעותי שיש בלולב גזול שאין בלולב שאול - זו מצווה הבאה בעבירה.[8]

אולי לזה התכוונו תוס' (ל ע"א ד"ה משום) שכתבו:

> והדתניא לקמן פ' לולב וערבה (ד' מג.) "לכם" משלכם להוציא את השאול ואת הגזול, משום שאול איצטריכא, דבלאו "לכם" נפקא לן גזול משום מצוה הבאה בעבירה.[9]

רבן יוחנן בן זכאי תיקן לאחר החורבן ליטול לולב במשך כל ימי החג "וכל דתיקון רבנן כעין דאורייתא תיקון", וגם בשאר הימים הצו מדרבנן הוא "ולקחתם לכם" - "משלכם", והגוזל ומקיים מצווה בחפץ הגזול מבזה בכך את הקב"ה, והמצווה עצמה שנואה לפני ה'.

---

7 הרב יוסף אנגל (לקח טוב, יב, ג) כתב שהחפץ הנגזל אינו פסול. שהרי כל עוד הוא היה בידי בעליו המקוריים הלולב היה כשר, אלא שהמצווה באופן הזה אינה לרצון. ראה עוד בדבריו שם וכן: גליוני הש"ס סוכה לב ע"א ד"ה האי לולבא; אתוון דאורייתא, כלל יא.

8 הראשונים (סוכה ט ע"א תוד"ה ההוא; סוכה ל ע"א תוד"ה משום; רמב"ן, פסחים לה ע"ב) הבחינו בין הלימוד מהפסוק שמנמק מדוע ביום הראשון הלולב פסול מהתורה, והנימוק "מצווה הבאה בעבירה" שהוא נימוק מדרבנן שמנמק מדוע לולב גזול פסול בשאר הימים בהם החובה ליטול מדרבנן. ראה בסיכומם ובשיטות ראשונים נוספות: בירור הלכה, סוכה ל ע"א, ציונים א, ב. לדברינו, הנימוק "מצווה הבאה בעבירה" לא מסביר רק את סיבת הפסול בשאר הימים אלא מספק משמעות מיוחדת בנטילת לולב גזול גם ביום הראשון.

9 דברים דומים כתבו התוספות (ט ע"א ד"ה מה): "ובההיא שמעתא גופא קשיא דקאמר בשלמא בי"ט ראשון בעינן לכם משלכם אלא בי"ט שני אמאי ומשני משום דהוה ליה מצוה הבאה בעבירה והשתא אם כן ל"ל לכם משלכם? ומיהו התם איכא לשנויי דאיצטריך למעוטי שאול".

כך כתב גם הריטב"א (כט ע"ב):

> יש פסול אחר שהוא נוהג כל שבעה אפילו בגבולין. והוא כל שנפסל מפני מצוה הבאה בעבירה, שהכתוב אומר "שונא גזל בעולה", וזה דין הוא שינהוג אף בשל דבריהם שלא יהא מזכיר עון להתפש, והרי הכתוב אומר "ובוצע ברך נאץ ה'". ...והגזול יש בו הרבה פסולין האחד לפי שאינו שלו ולא קרינן ביה "לכם", והשני לפי שהוא מצוה הבאה בעבירה. ואילו מן הטעם הראשון אינו נפסל אלא ביום הראשון ואפילו במקדש כדכתיבנא, משום הכי אצטריכו בגמרא למיפסליה מטעם מצוה הבאה בעבירה שהוא כל שבעה במקדש לדברי הכל, ולדידן אפילו בגבולין.

לפי הריטב"א פסול מצווה הבאה בעבירה הוא בעיקר בגזל מאחר שהיא שנואה לפני ה', והיא סיבת הפסול בכל ימי החג במקדש ובגבולין.

לאחר הדרשות של ר' יוחנן בשם רשב"י הובאה דעתו של רבי יצחק בר נחמני בשם שמואל ולפיו לולב גזול פסול רק ביום הראשון שנאמר "ולקחתם לכם – משלכם". אך בשאר הימים לולב גזול איננו פסול כי הלולב לא צריך להיות של הנוטל. כשם שניתן לצאת בלולב שאול, כך ניתן לצאת בלולב גזול. הגזלן עבר על איסור גזל, אך אם נטל את הלולב הגזול יצא ידי חובה. דברי רב יצחק בר נחמן בשם שמואל, נזכרו גם בירושלמי (ג, ו) ובאופן רחב יותר: "רבי יצחק בר נחמן בשם שמואל: כל הפסולין אינן פוסלין אלא ביום טוב הראשון בלבד", אך לא פורט בירושלמי מה הסיבה.

כך סיכמו התוס' (כט ע"ב ד"ה בעינן) את ההלכות בנוגע ללולב שאול ולולב גזול בשאר הימים:

> הלכך בעיקר הלקיחה כגון ד' מינין, ולקיחה לכל אחד – תקון בשאר יומי כעין דאורייתא. וכן בהדר – משום הדור מצוה. אבל בחסר ובשאול לא תקון. ובגזול – פלוגתא דשמעתין. דרבי יוחנן סבר דתקון משום מצוה הבאה בעבירה, ושמואל סבר דלא תקון דמתוך שיוצא בשאול יוצא נמי בגזול.

ב. ירושלמי: לולב הגזול פסול – "לכם" משלכם, ונעשה סנגורו קטגורו; מצה גזולה – אינה מצוה אם לא כמצוותן

בירושלמי (ג, א) נאמר כך:

> תני רבי חייה: "ולקחתם לכם" משלכם, ולא הגזול. אמר ר' לוי: זה שהוא נוטל לולב גזול, למה הוא דומה? לאחד שכיבד את השלטון תמחוי אחד, ונמצא משלו. אמרו: אוי לו לזה שנעשה סנגורו קטיגורו.

בירושלמי מופיעה הדרשה "לכם - משלכם" בשמו של ר' חייה. במדרש תנחומא (פרשת אמור סי' כו) מופיעה הדרשה בשמו של ר' חייא באופן הבא:

> "ולקחתם לכם". בלקיחה שלא תהא גוזל ועומד בו, ונמצא סנגורו נעשה קטיגורו. "ולקחתם" - תני ר' חייא: במקח ולא בגזל, במקח ולא בחנם, להוציא את השאול ואת הגזול. משל למה הדבר דומה? לשליח של מלך שהלך לגבות בעיר משגבה אותה מצאו עירוני אחד בדרך ליסטים קפחו ונטל את כליו ואת המוגבה שהיתה בידו. ...

ע"פ המדרש, לפי ר' חייא לא רק שאין ליטול לולב גזול ואף לא שאול, אלא שיש לרכוש את הלולב ולא ליטול לולב שיש לאדם בחינם ללא מקח. בירושלמי, וכן במדרש תנחומא נזכר גם משל בשמו של ר' לוי.

על פי הבבלי "לולב הגזול" הוא לולב שאדם גזל ממישהו אחר. אך ע"פ המשל שאמר ר' לוי, הגזלה היא מהמלך עצמו, מהקב"ה. הקב"ה נתן לכל אדם נכסים ורכוש, וממילא מי שגוזל מאדם אחר נחשב כגוזל את רכושו של הקב"ה.

במדרש (ויקרא רבה ל, ו) מופיעים גם כן דברי ר' חייא ור' לוי, והמשל של רבי לוי כתוב באופן מפורט יותר:

> "ולקחתם לכם" תני ר' חייא: במקח ולא בגזל, ..."לכם" משלכם ולא הגזול.
> אמר ר' לוי: מי שנוטל לולב גזול למה הדבר דומה? ללסטים שיושב בפרשת דרכים ומקפח לעוברים ושבים.
> פעם אחת עבר עליו פקיד שהיה בדרכו לגבות את מיסי אותה מדינה, קם לפניו, קפחו, ונטל כל מה שהיה בידיו. לאחר זמן נתפס הליסטים והושם במאסר. שמע זאת אותו הפקיד ובא אליו.
> אמר לו [הפקיד]: תן לי מה שנטלת ממני ואני אלמד עליך זכות בפני המלך.
> אמר לו [הליסטים]: מכל מה שקפחתי ומכל מה שנטלתי, לא נשאר לי אלא השטיח שתחתי, והוא שייך לך.
> אמר לו [הפקיד]: תן לי אותו ואני אלמד עליך זכות בפני המלך.
> אמר לו [הליסטים]: קח אותו.
> אמר לו [הפקיד]: תדע שמחר אתה עולה לפני המלך לדין, והוא ישאל ויאמר לך 'יש אדם שמלמד עליך זכות'? ואתה תאמר למלך 'יש לי פקיד שילמד עלי זכות' והוא ישלח ויקרא לי, ואני אלמד עליך זכות.
> למחר העמידו המלך לדין ושאל אותו: האם יש אדם שיכול ללמד עליך זכות?

> אמר לו [הליסטים]: יש לי פקיד שמלמד עלי זכות.
> קרא לו המלך ושאלו: היודע אתה ללמד על אדם זה זכות?
> אמר לו [הפקיד]: כששלחת אותי לגבות מיסים באותה מדינה, והליסטים קם לפני וקפח אותי, ולקח כל מה שהיה איתי, וזה השטיח שהוא שלי מעיד על כך.
> התחילו כל העם צווחים ואומרים: אוי לו לזה שנעשה סנגורו – קטיגורו.[10]

בקרבן העדה (שם) פירש: "כך הד' מינים שבלולב שבאין להזכיר זכותן של ישראל, הרי הוא מזכיר עונו שהוא של גזל".[11]

במדרש תנחומא (פרשת אמור סי' כו) שנזכר לעיל, מופיע המשל בדומה לאמור במדרש רבה, והסיום במדרש הוא:

> עכשיו התחילו הכל אומרים, אוי לו לזה שסנגורו נעשה קטיגורו. כך אין אדם מישראל צריך להלל בלולב הגזול, אם אין לו אלא אם כן לוקח לו בדמים, שנאמר "ולקחתם לכם".

המשל של רבי לוי במדרשים, מפורט יותר מדבריו בירושלמי. הפקיד גובה המיסים שפעל בשם המלך ולטובתו, רצה ללמד את הליסטים שלא מספיק להשיב למלך רכוש ובזה תהיה לו זכות, שהרי ממילא הכול שייך למלך, והגזלה היא מהמלך עצמו. המסר במשל הוא שלא מספיק רק מראהו החיצוני של הלולב, אלא גם באיזו דרך הוא הגיע לנוטל.

בירושלמי ובמדרשים מיקד רבי לוי את הפסול באדם שנוטל ומהלל, ומבקש לסנגר בלולב גזול על עצמו, אך הוא עושה בזה פעולה הפוכה. הוא פוגע ומקטרג על עצמו. "זה **שהוא נוטל** לולב גזול, למה **הוא** דומה?". ההתייחסות היא למעשיו של הנוטל.

---

10 במדרש אגדה (ויקרא כג, מ) מופיע המשל באופן מקוצר והסיום הוא: "אמר המלך לעבדיו: ...וכי גנבים בחצר המלך ואנסים יהיו? כך אין אדם מישראל צריך להלל בלולב גזול, אלא אם כן קנה אותו בדמיו, שנאמר "ולקחתם לכם" משלכם".

11 בגמ' (ראש השנה כו ע"א) נאמר: "אמר רב חסדא: מפני מה אין כהן גדול נכנס בבגדי זהב לפני ולפנים לעבוד עבודה? לפי שאין קטיגור נעשה סנגור", וכן אין תוקעים בשופר של פרה מאותו טעם. שניהם – בגד הזהב, והשופר של פרה מזכירים את חטא העגל. כאן בנוגע ללולב גזול, הסנגור נהיה קטגור. הראי"ה קוק (עץ הדר השלם, אות לה) חיבר בין הדברים כשהסביר מדוע אין ליטול אתרוג מורכב: "עיקר טעמא דאסור מצוה בפירות עבירה הוא משום דאין קטיגור נעשה סנגור... שעיקר טעמא דאין קטיגור נעשה סנגור במצוות הוא כירושלמי (ריש פרק לולב הגזול): משל לאחד... אמרו: אוי לו לזה שנעשה סנגורו קטיגורו".

משמעות משלו של רבי לוי דומה לדרשה מהפסוק במלאכי שהובא בבבלי. גם שם הפנייה היא למביאי הקרבן הגזול. דברי ר׳ לוי בירושלמי משלימים ועונים על השאלה מדוע לולב גזול פסול - שאין קטגורו נעשה סנגורו. אדם רצה לצבור זכות בקיום המצווה, ועשה את ההיפך הגמור. אשר על כן קבעו חז״ל שמצווה הבאה בעבירה פסולה.

הרב משה מרגלית (ירושלמי, ג, א, מראה הפנים) כתב:

> תני ר׳ חייה ״ולקחתם לכם״ משלכם וכו׳. משמע דר׳ חייא ור׳ לוי פליגי בפלוגתא דר׳ יוחנן ושמואל דהתם. דר׳ חייה דהכא לא סבר ליה טעמא דמצוה הבאה בעבירה והלכך דריש מקרא דלכם ודוקא ביום הראשון וזהו כשמואל דהתם דאמר לא שנו אלא ביום טוב ראשון אבל ביום טוב שני מתוך שיצא בשאול יוצא נמי בגזול. ור׳ לוי דהכא כר׳ יוחנן דהתם, דאית ליה טעמא דמצוה הבאה בעבירה.

דברים דומים כתב הגר״א (או״ח, סי׳ תרמט, א) בפירוש הירושלמי, ולפיו הלימוד של רבי חייא מהפסוק הוא נימוק מדוע לולב גזול פסול דווקא ביום הראשון, ולפי רבי לוי לולב גזול פסול ״אפילו בשאר ימים, משום מצוה הבאה בעבירה״.

אך נראה לומר שאדרבה רבי לוי ור׳ חייא משלימים זה את זה. כך ניתן גם להבין מדעת זקנים מבעלי התוספות (ויקרא כג, מ):

> ״ולקחתם לכם״. אמרו ז״ל משלכם - להוציא את השאול ואת הגזול, שלא יהא סנגורו קטיגורו.

נראה שהלימוד של ר׳ חייא מהפסוק ״׳ולקחתם לכם׳ - משלכם״, מלמד שהלולב צריך להיות של הנוטל והלימוד שולל את האפשרות שהלולב יהיה גזול. אין דיון בירושלמי וממילא אין התייחסות ברורה בנוגע ללולב שאול. כמו כן, בירושלמי אין הבחנה בין היום הראשון לשאר הימים. הנימוק של ר׳ חייא והמשל של רבי לוי מסבירים מדוע לולב גזול ביום הראשון ובשאר הימים.

יש לציין שבירושלמי בסוגייתנו וגם לא בסוגיות אחרות לא נזכר כלל הביטוי ״מצווה הבאה בעבירה״. אמנם בירושלמי (חלה א, ה; שבת יג, ג) יש דיון בהקשר לאכילת מצה גזולה בפסח, שם נאמר:

> רבי יונה אמר: אין עבירה מצוה. רבי יוסי אמר: אין מצוה עבירה. אמר ר׳ הילא: ״אלה המצוות״ (ויקרא כז, לד), אם עשיתן כמצוותן הן מצות, ואם לאו אינן מצוות.

הרידב"ז (ירושלמי חלה שם) כתב: "פירוש דמר אמר בהאי לישנא, ומר אמר בהאי לישנא. רצה לומר דהוי מצווה הבאה בעבירה". אין מחלוקת בין רבי יונה לבין רבי יוסי אלא רק בהצגת העניין. לפיו זהו הנימוק לפסול מצווה הבאה בעבירה, אם כי גם בירושלמי זה לא מופיע שם הביטוי "מצווה הבאה בעבירה".[12]

משמעות דברי הירושלמי שמצה שנעשית באמצעות עבירה כמו גזל איננה נחשבת כלל מצווה. לא מפני שהיא שנואה לפני ה' או ש"סנגור נעשה קטגור" אלא מפני שמצווה שלא נעשית לפי הכללים של המצווה ובהם גם שחפץ המצווה לא יהיה גזול או שרבוצים עליו איסורים אחרים, אין זו מצווה כלל. כאילו אותו אדם לא קיים כלל המצווה. למשל: אם אדם בנה ארבע דפנות לשם סוכה, אך הוא סיכך אותה בדבר שמקבל טומאה ואין גידולו מן הארץ, סוכה זו פסולה כי איננה נחשבת לסוכה. כך גם כשאדם גזל לולב והוא מנענע בו, אין זו מצווה כלל.[13]

ג. סוכה גזולה, וגזל עצים ועשה מהם סוכה

בתוספתא (א, ד) נאמר: "וסוכה גזולה פסולה". בגמרא (ט ע"א; כז ע"ב) נלמד הדין מדרשת פסוק: "'חג הסוכות תעשה לך' (דברים טז, יג)...למעוטי גזולה". ע"פ דברי

12 כך הסביר גם הראי"ה קוק (שו"ת משפט כהן, סי' מא): "פשטות הירושלמי בשבת כאן, דמייתי עלה הא דאין מצוה עבירה ואין עבירה מצוה, משמע דמטעם מצהב"ע קאתינן עלה". המגיד משנה והגהות מיימוניות (הל' חמץ ומצה, ו, ז) כתבו שדברי הירושלמי הללו הם המקור לדברי הרמב"ם שאין יוצאים ידי חובת מצה במצה גזולה. הרמב"ם (פירוש המשנה, נדרים ב, ב) ציין את הדוגמה של מצה אסורה למצווה הבאה בעבירה: "שאסר גוף הדבר שאין המצוה מתקיימת אלא בהיותו מותר, כגון שיאסור סוכה זו עליו שנעשת ישיבתה עבירה, והרי זה דומה למי שלא מצא בליל פסח אלא מצה שהיא אסורה באכילה כגון שהיתה טבל או הקדש שאסור לו לאכלה מפני שהיא מצוה הבאה בעבירה". אמנם הרמב"ם לא כתב שם כדוגמה מצה גזולה כפי שכתב במשנה תורה.

13 הרב יעקב בצלאל זולטי ("בדיני שופר ולולב הגזול", משנת יעבץ, או"ח, סי' נא [ושם סי' טז, ג]) הציג את האמור בבבלי בסוגייתנו "מצווה הבאה בעבירה" והלימוד מהפסוק במלאכי, למול הירושלמי בחלה ושבת: "אם עשיתן כמצוותן הן מצות, ואם לאו אינן מצוות" והלימוד מהפסוק בחומש ויקרא "אלה המצוות", אך הוא לא הזכיר כלל את הירושלמי על משנתנו "אוי לו לזה שנעשה סנגורו קטיגורו". לפיו "שתי הלכות הן במצוה הבאה בעבירה: חדא, הא דלמדים מקרא ד'אלה המצוות' והיינו שהוא דין קיום המצווה של הגברא, שאינו מקיים את המצווה אם היא באה בעבירה. ועוד שמצוה הבאה בעבירה הרי זה פסול בגוף הדבר שאינו ראוי לעשות בו מצווה, וזה למדים מקרא 'והבאתם גזול ואת הפסח', גזול דומיא דפסח. כלומר כמו שפסח הוא פסול בגוף הקרבן, כך גזול הוא פסול בגוף הקרבן". בהמשך הוא כתב מספר נפקא מינות בין ההסברים. לדברינו אין זו הפרשנות לבבלי בסוגייתנו וכן לא לירושלמי בחלה ובשבת. אדרבה, הנימוק בירושלמי הוא שמצווה שלא כתקנה איננה מצווה כלל.

הגמרא הכול מסכימים לדין זה. הן בתוספתא והן בדרשת הפסוק לא הוסבר מהי סוכה גזולה.

בירושלמי (ג, א) מופיע כך בהקשר לסוכה גזולה:

> סוכה גזולה – אית תניי תני כשירה, אית תניי תני פסולה.
> רבי סימון בשם רבי יהושע בן לוי: מאן דאמר כשירה – בשגזל קרקע. מאן דאמר פסולה – בשגזל פסל [=סכך]. ואיפשר שלא ייקשר [– בודאי שקשר את הסכך, ואם כן קנאו בשינוי מעשה]? במיישב מלמעלן [– מדובר כשהניח את הסכך מלמעלה ולא קשר אותו. אבל אם היה קושר את הסכך היה קונה בשינוי מעשה].
> רבנן דקסרין בשם רבי יוחנן: בין זה ובין זה פסול [– גם כשגזל קרקע וגם כשגזל סכך]. אי זו היא גזולה פסולה? כל שהוא נכנס בתוך סוכתו של חבירו שלא מדעתו.

בגמרא (לא ע"א) צוינה ברייתא בה נזכר הביטוי "סוכה גזולה". בנוגע אליה חלקו ר' אליעזר וחכמים, והאמורא רב נחמן הסביר את מחלוקת התנאים:

> תנו רבנן: סוכה גזולה, והמסכך ברשות הרבים – רבי אליעזר פוסל, וחכמים מכשירין.
> אמר רב נחמן: מחלוקת בשתוקף את חבירו והוציאו מסוכתו.
> ורבי אליעזר לטעמיה, דאמר: אין אדם יוצא ידי חובתו בסוכתו של חבירו. אי קרקע נגזלת – סוכה גזולה היא, ואי נמי קרקע אינה נגזלת – סוכה שאולה היא.
> ורבנן לטעמייהו, דאמרי: אדם יוצא ידי חובתו בסוכתו של חבירו. וקרקע אינה נגזלת, וסוכה שאולה היא.

לדברי רב נחמן אין מדובר בסוכה שהחלקים המרכיבים אותה – הסכך והדפנות נגזלו, אלא בסוכה שהגזלן נכנס לתוכה ומנע מבעל הסוכה להשתמש בה. ר' אליעזר פסל את הסוכה כי לדעתו אדם יוצא ידי חובה רק בסוכתו שלו.[14] לפי חכמים אדם

14 נימוקו של ר' אליעזר בנוגע לסוכה גזולה דומה לטעמו בנוגע ללולב גזול. הלולב והסוכה צריכים להיות שייכים למי שמקיים בהם המצווה. ר' אליעזר לא התייחס לנימוק שלולב או סוכה גזולה פסולים מטעם מצווה הבאה בעבירה. יש לציין שבגמ' (ברכות מז ע"ב) מסופר: "מעשה ברבי אליעזר שנכנס לבית הכנסת ולא מצא עשרה, ושחרר עבדו והשלימו לעשרה". שאלה הגמרא: "והיכי עביד הכי? והאמר רב יהודה: כל המשחרר עבדו עובר בעשה, שנאמר: 'לעולם בהם תעבדו' (ויקרא כה, מו)? לדבר מצוה שאני. מצוה הבאה בעבירה היא? מצוה דרבים שאני".

יוצא ידי חובתו בסוכתו של חברו, וקרקע אינה נגזלת, ולכן הריהי כסוכה שאולה, שיוצאים בה ידי חובה.

עוד נזכר בברייתא (שם) מקרה אחר של גזילה בהקשר לסוכה, והגמרא דנה מה טעם הדין:

> אבל גזל עצים וסיכך בהן – דברי הכל אין לו אלא דמי עצים.
> ממאי – מדקתני דומיא דרשות הרבים, מה רשות הרבים קרקע לאו דידיה הוא – סוכה נמי לאו קרקע דידיה הוא.

סוכה שסיככה בעצים שגזל איננה פסולה, ועליו להשיב לבעלים דמי עצים בלבד. רש"י (ד"ה אבל) כתב שגזלן העצים קנה אותם "בשינוי מעשה ושינוי השם" ועל כן הם שלו, "ועוד, משום תקנת השבים אינו צריך לסתור בנינו אלא יחזור דמים".

אם כך, באיזה מקרה דיברו התוספתא והגמרא כשאמרו "סוכה גזולה פסולה"? רש"י (שם) הסביר:

> ודאמרינן בפרק הישן (שם סוכה, כז, ב) דמודו רבנן בגזולה – לאו בגוזל סוכה המחוברת לקרקע, ולא בגוזל עצים ומסכך בהן. אלא בגוזל סוכה העשויה בראש העגלה ובראש הספינה, דהיא עצמה נגזלת שאינה מחוברת לקרקע. ואין עליו להחזיר דמים אלא כמו שהיא בנויה, דאין כאן משום תקנת השבים שהרי לא טרח עליה לבנותה, ולא הוציא עליה יציאות – הלכך גזולה היא.

מדובר על סוכה שנמצאת בראש העגלה או בראש הספינה. סוכה כזו לא מחוברת לקרקע, ולכן הדיון האם קרקע נגזלת או לא, איננו שייך לכאן, ובמקרה כזה על הגוזל להחזיר את הסוכה כמו שהיא לבעלים.[15] תוספות (ד"ה אבל) כתבו על דברי רש"י הללו "ועל חנם דחק":

> דמדכתיב "לך" דממעטינן גזולה בפרק הישן (לעיל דף כז:), וגזל עצים וסיכך בהן שינוי החוזר לברייתו הוא, ומדאורייתא לא קני ומשום תקנת מריש היינו מדרבנן וקרא מיתוקם מדאורייתא. ואפילו [מדרבנן] בלא עגלה וספינה איכא לאוקומיה קרא. כגון: בראובן שבנה סוכה בחצרו של שמעון

מכאן שגם ר' אליעזר מסכים לעיקרון שאין לקיים מצווה הבאה בעבירה, למעט מצב שמדובר במצווה דרבים.

15 סוכה בראש העגלה ובספינה נזכרת במשנה (כב ע"ב).

> מדעתו, ובא שמעון ותקף את ראובן והוציאו מסוכתו. דאין עליה תורת שאולה כיון דלא קיימא ברשותו של ראובן, ולא דמיא לקרקע דבחזקת הבעלים עומדת, ולכך אין קרקע נגזלת.

יוצא אם כן שסוכה גזולה פסולה מגזירת הכתוב רק במצבים מיוחדים, כפי שהסבירו רש"י ותוספות, וכן ראשונים נוספים.

הלכה למעשה, פסק הרמב"ם (הל' סוכה ה, כה):

> סוכה... הגזולה כשרה. כיצד? אם תקף על חברו והוציאו מסוכתו וגזלה וישב בה יצא שאין הקרקע נגזלת.
>
> ואם גזל עצים ועשה מהן סוכה יצא. תקנת חכמים היא שאין לבעל העצים אלא דמי עצים בלבד, ואפילו גזל נסרים והניחן ולא חברן ולא שינה בהן כלום יצא.[16]

התוספות (ט ע"א ד"ה ההוא) הקשו מדוע היה צורך ללמוד מפסוק שסוכה גזולה פסולה, הרי יש לפסול סוכה גזולה בגלל שזו מצווה הבאה בעבירה? תוספות תירצו שהפסול של "מצווה הבאה בעבירה" הוא רק מדרבנן, ולכן צריך ללמוד מפסוק שסוכה גזולה פסולה גם מדאורייתא.[17]

הריטב"א (סוכה שם; פסחים לה ע"ב) כתב בשם התוספות באופן שונה. לפיו, פסול "מצווה הבאה בעבירה" הוא מדאורייתא, אבל נימוק זה נאמר רק בנוגע לקרבן גזול, וללולב גזול, מפני ששניהם באים לרצות. אבל בשאר מצוות, פסול "מצווה הבאה בעבירה" הוא רק מדרבנן.

דברים דומים כתב רבנו דוד בשם התוספות (פסחים לה ע"ב):

> שאין דין מצוה הבאה בעבירה אלא לענין קרבן כענין שכתוב "שונא גזל בעולה", שאין קטגור נעשה סנגור. ודין הלולב כדין הקרבן שאף הוא בא לרצות, וכעין קרבן הוא. אבל בשאר מצוות לא מצאנו בתלמוד דין מצווה הבאה בעבירה.

רבנו דוד זיהה את הביטוי "מצווה הבאה בעבירה" עם הביטוי "שאין קטגור נעשה סנגור". הוא חיבר את הדברים של ר' יוחנן בשם רשב"י עם דברי ר' לוי בירושלמי.

---

16 בסיכום דברי הראשונים והפוסקים, ראה: בירור הלכה, סוכה לא ע"א ציונים א-ד. בנוגע לדברי השולחן ערוך כאן, ראה עוד בשיעור ה: עצי סוכה אסורין כל שבעה.

17 עוד על דברי הריטב"א הללו: מנחת חינוך (מצווה שכה, ט), ודחיית דבריו ע"י הרב שמעון שקופ (שערי יושר ג, יט). אחרונים רבים דנו בדבריהם.

המהר"ם חלאווה (פסחים לה ע"ב) כתב אחרת בשם התוספות, בעקבות הדיון אודות אכילה של מצת טבל בליל הסדר:

> כתבו בעלי התוספות דלא אמרו מצוה הבאה בעבירה אלא בקרבן או בלולב שמתפללין ומשבחים בו, אבל בשאר מצות לא.

כך כתב גם התוס' שאנץ (שם). רבנו פרץ (פסחים שם) ראה בשני הפירושים עניין אחד:

> דשאני לולב הגזול דמהללין בו ומשבחין בו לפני המקום כדי לרצות בו, וכן קרבן, וכן מצוות שבאות משום ריצוי התם ממעטינא מצוה הבאה בעבירה.[18]

קרבן עולה צריך להיות "לרצונו לפני ה'..." (ויקרא א, ג), ולאחר שסומכים עליו "ונרצה לו לכפר עליו" (שם ד).[19] נטילת ארבעת המינים היא לריצוי על המים, שירדו גשמים. "בחג נידונין על המים" (תענית ב ע"א) והריצוי נזכר בגמ' (שם ב ע"ב) במחלוקת ר' אליעזר ור' יהושע בשאלה ממתי מתחילים להזכיר גשמים:

> דתניא: מאימתי מזכירין על הגשמים – רבי אליעזר אומר: משעת נטילת לולב, רבי יהושע אומר: משעת הנחתו.
>
> אמר רבי אליעזר: **הואיל וארבעת מינין הללו אינן באין אלא לרצות על המים**.[20] וכשם שארבע מינין הללו אי אפשר בהם בלא מים – כך אי אפשר לעולם בלא מים.
>
> אמר לו רבי יהושע: והלא גשמים בחג אינו אלא סימן קללה! אמר לו רבי אליעזר: אף אני לא אמרתי לשאול, אלא להזכיר.

---

18 כך כתב גם הרמב"ן (פסחים שם) בשם התוס' בקצרה, אם כי דחה דבריו.

19 רש"י (בראשית לג, י; דברים לג, טז) כתב: "רצון – נחת רוח ופיוס, וכן כל רצון שבמקרא".

20 בירושלמי (תענית א, א) הניסוח הוא: "טעמיה דר' אליעזר ע"י שארבעת מינין הללו גדילים על המים, לפיכן הן באין פרקליטין למים". בגמ' (לז ע"ב) נאמר שמנענעים את הלולב על מנת לעצור טללים רעים. הנביא זכריה (יד, יז) ניבא שמי מאומות העולם שלא יעלו לרגל לירושלים בחג הסוכות, לא ירד עליהם גשם. רש"י (שם) הסביר: "ומה ראה לגזור עליהם עצירת גשמים? לפי שמצות החג על הגשמים הם. ארבעת מינים שבלולב, וניסוך המים לרצות על המים על שהחג זמן גשמי שנה הוא. ואלו המפקפקין בחג הסוכות לא עליהם יהיה הגשם. כך למדתי בתוספתא דסוכה [ג, יח]". באוצר הגאונים (סוכה עמ' 84) נאמר: "וששאלתם מאי טעמא תקנו ברכות לולב אחר 'עושה השלום'? כך אמרו רבותינו הגאונים זצ"ל שב'עושה שלום' ברכת כהנים. מה ברכת כהנים מרצה בין ישראל לאביהם שבשמים, אף ארבעה מינים שבלולב מרצים בין ישראל לאביהם שבשמים".

הריטב"א חלק על תוספות, ולפיו "מצווה הבאה בעבירה" הוא פסול דאורייתא בכל המצוות. הריטב"א עצמו הסביר שהטעם ללימוד מפסוק שסוכה גזולה פסולה הוא משום שהיה מקום לומר שכשם שמותר לשבת בסוכה שאולה כך מותר לשבת בסוכה גזולה, כי אין מדובר במצווה שבאה לרצות, לכן היה צורך ללמוד מפסוק שהסוכה פסולה.[21]

על דברי הריטב"א במחלוקתו עם התוספות יש להעיר שאכן התוספות עצמם (ל ע"א ד"ה משום) כתבו כך במפורש: "דאע"ג דקרא גבי קרבן כתיב, הוא הדין בכל מצות דהוי דאורייתא".[22]

ע"פ דברינו לעיל נראה להסביר את דברי הראשונים הללו בשם התוספות, שחיברו בין קרבן ולולב בנוגע ל"מצווה הבאה בעבירה" באופן הבא:

הביטוי "מצווה הבאה בעבירה" הוא תיאור מצב, וכך גם הביטוי "נעשה סנגורו קטגורו". לא מוסבר בביטויים הללו מה סיבת הפסול בכך שהמצווה נעשתה באמצעות עבירה, או שסנגורו נעשה קטגורו. אשר על כן יש צורך בגזירת הכתוב לפסול מצווה שנעשתה בה עבירה כמו לולב וכמו סוכה.

ההסברים בבבלי של ר' יוחנן בשם רשב"י על פי דרשת הפסוקים מהנביא מלאכי ומהנביא ישעיהו והמשל על המלך שמלמד את עבדיו שלא לגזול, באו להסביר את החומרה המיוחדת כשאדם גוזל על מנת להביא את החפץ הגזול לפני ה', ואת השנאה של הקב"ה למצווה כזו, ובמיוחד במצוות שבאות לרצות את ה' להלל ולשבח אותו. הנימוק שמצווה שבאה בעבירה, שנואה ולא רצויה לפני ה', מסביר מדוע לא יוצאים ידי חובה בכל מצווה שבאה בעבירה, גם אם אין ייעודה ריצוי לפני ה'. לזה התכוונו תוספות (ל ע"א) בדבריהם: "דאע"ג דקרא גבי קרבן כתיב, הוא הדין בכל מצות, דהוי דאורייתא". כוונת תוספות במילים "דהוי דאורייתא" שזהו איסור מדאורייתא לגזול, ואין להשתמש בחפץ גזול למצווה כשעומדים לפני ה', גם כשהמצווה לא באה

---

21 הרב יוסף דב סולובייצ'יק (רשימות שיעורים – סוכה כט ע"ב), ציין לדברי הריטב"א הללו וכתב: "וצ"ע, איזה דין ריצוי יש בלולב יותר מבשאר מצוות כגון בסוכה ובמצה? ונ"ל, גופה של מצות לולב אינה נטילת הלולב לבדה אלא גם צרוף הנטילה עם סידור שבח והלל בשעת הנענועים. אמירת ההלל ועשיית הנענועים אינן מצות המיוחדות לעצמן, אלא הן מהוות קיומים בעצם מצות נטילת הלולב. יש ריצוי בעצם מצות נטילת הלולב". בהמשך ביסס הרב סולובייצ'יק את דבריו ממקורות נוספים.

22 הרב שמואל בורנשטיין (שם משמואל – מועדים סוכות, שנת תרע"ג) הסביר על דרך החסידות מדוע "מיעטה תורה להדיא גזל בסוכה ולולב יותר מבכל המצות". ובסוף דבריו כתב: "ובזה מיושבת קושית התוס' סוכה (ט' א) למה לי לכם למעוטי סוכה גזולה תיפוק ליה מטעם מצוה הבאה בעבירה. ולהנ"ל מיושב דענין מצוה הבאה בעבירה מפורש בירושלמי (שבת פי"ג ה"ג) שאין עבירה מצוה, ואם כן הוא רק העדר המצוה, אבל הכתוב ד'לכם' מורה שעוד מגרע גרע".

לרצות. כוונת התוספות שאמרו (ט ע"א ד"ה ההוא): "וי"ל דטעמא דמצוה הבאה בעבירה לאו דאורייתא אלא מדרבנן", היא שהטעמים שהסביר ר' יוחנן בשם רשב"י ע"פ דרשת הפסוקים מהנביאים הם אכן מדרבנן, אך האיסור לגזול הוא מדאורייתא, ובמקום שלמדו מפסוק שאין להשתמש בחפץ גזול למצווה, האיסור הוא אכן מהתורה, אך הנימוקים הללו הם מדרבנן.[23]

23 הרמב"ם (הל' לולב ח, א, ט) פסק שלולב גזול ביום הראשון בלבד ובשאר הימים כשר. הראב"ד (שם ט) השיג וכתב שלולב גזול פסול משום שזו מצווה הבאה בעבירה. בנוגע לקרבן הרמב"ם (הל' איסורי מזבח ה, ז) כתב שאסור להקריב קרבן גזול והזכיר את הנימוק שהקב"ה שונא קרבן גזול על פי הפסוק מישעיהו. בהמשך ההלכות (שם ט) שם כתב: "אין מביאין מנחות ונסכים לא מן הטבל ולא מן החדש קודם לעומר ולא מן המדומע ואין צריך לומר מערלה וכלאי הכרם מפני שהיא מצוה הבאה בעבירה שהקב"ה שונאה". לפי הרמב"ם הדגש הוא על הפסול של חפץ המצווה, שאותה שונא הקב"ה. יש לציין שרק בהלכות אלו הזכיר במפורש הרמב"ם את הלימוד מהפסוק בישעיהו ואת הנימוק "מצווה הבאה בעבירה". הרמב"ם (פירוש המשנה, סוכה ג, א) הסביר: "מצוה הבאה בעברה – אינה מצוה". כאן לא כתב שסיבת הפסול היא שה' שונאה. ייתכן שהרמב"ם בפירוש המשנה התמקד בתוצאה, שמצווה כזו לא נחשבת ואין כוונתו לנמק מה סיבת הפסול של מצווה הבאה בעבירה.